

**AARDEWERK UIT DE IJZERTIJD EN ROMEINSE TIJD VAN DE
EEMSPOORT TE GRONINGEN**

H.H. Bürmann

Stadse fratsen 5

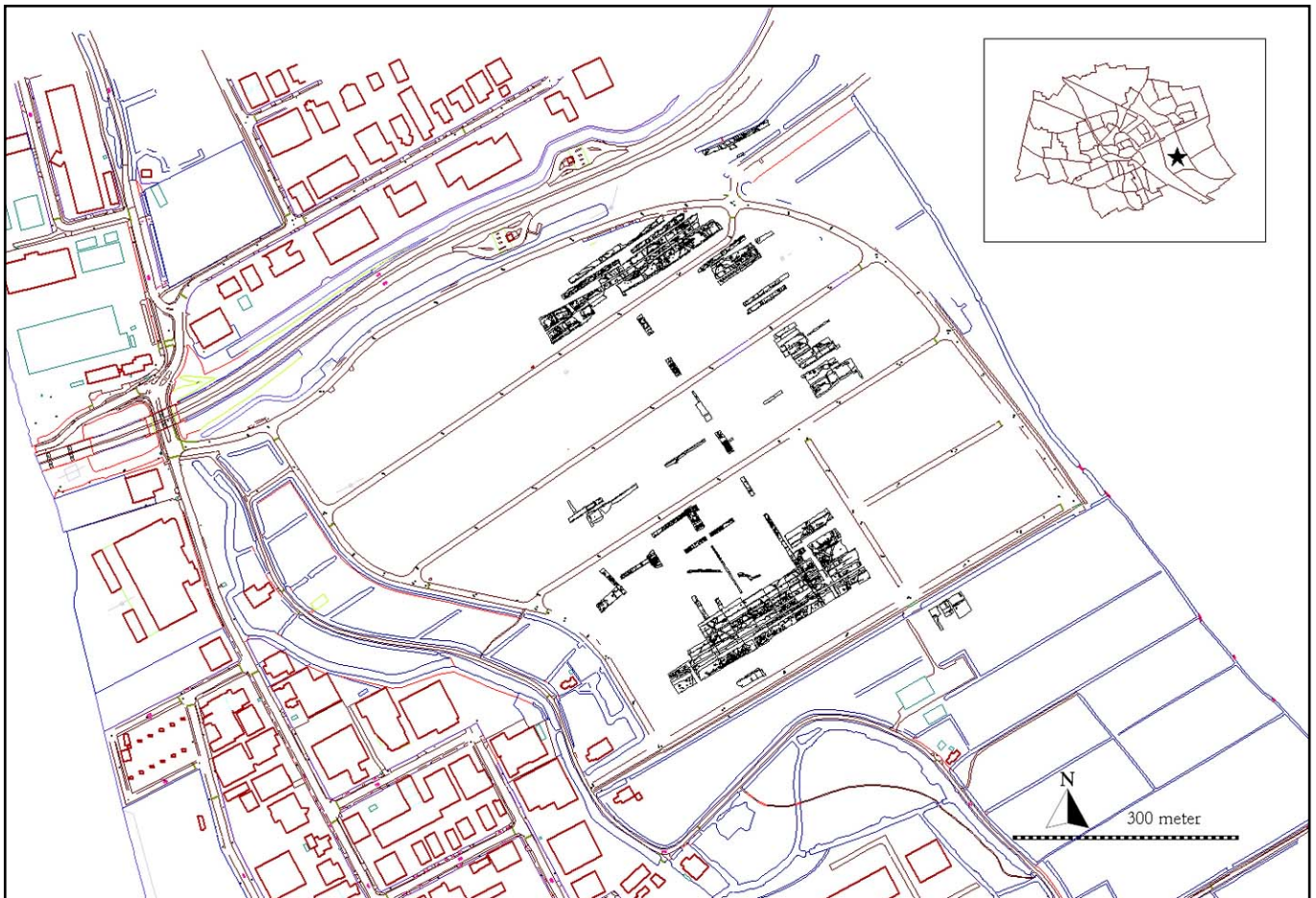
oktober 2004

Inleiding

In het najaar van 1998 werd begonnen met de aanleg van ontwateringsloten en wegcunetten ten behoeve van Eemspoort, een nieuw bedrijventerrein aan de zuidoost rand van de stad Groningen. Archeologisch vooronderzoek (boringen en veldverkenningen) leverde geen sporen van menselijke activiteiten op. Wel werden op verscheidene plaatsen in de kanten van de vers gegraven sloten natuurlijke geulopvullingen waargenomen (Kortekaas, 1999).

In mei 1999 werd, ook voor de ontwikkeling van Eemspoort, de boerderij Euvelgunnerweg 28 gesloopt. Op het erf van deze boerderij is een aantal opgravingsputten aangelegd. Hierin bevonden zich verscheidene forse kuilen met 18e en begin 19e eeuwse materiaal.

Ook zijn opnieuw waarnemingen verricht in de slootkanten en wegcunetten van het nieuwe bedrijventerrein. Hierbij werden enige scherven uit de IJzertijd aangetroffen. Deze vondst was dermate interessant dat besloten werd tot het uitvoeren van een opgraving. In 2000 werden enkele proefsleuven aangelegd. Hierin werd een groot aantal grondsporen uit de IJzertijd aangetroffen. Het resultaat was dat vervolgcampagnes in 2001 en 2002 plaatsvonden. In totaal is er een oppervlak van circa 5 ha opgegraven (afb. 1).

Afbeelding 1. Ligging van de opgravingsputten op het bedrijventerrein Eemspoort

In het gebied van Eemspoort ligt een oude meander van de Hunze met enkele kleinere zijgeulen en oeverwallen van zavelachtige klei. Het gebied wordt aan de westzijde begrensd door de hogere oeverwallen van de recentere loop van de Hunze. Ten oosten van de oude oeverwallenzone lag een, in de Middeleeuwen ontgonnen en afgegraven, veenmoeras. Er zijn in dit gebied twee vegetatieniveaus waarneembaar, waarvan het onderste op de oeverwallen sporen van menselijke activiteit bevat en deels als bouwvoor betiteld kan worden. Krimpscheuren in de met de 'bewoningsperiode' corresponderende vulling van de geulen, lijken erop te duiden dat deze toen al grotendeels dichtgeslibd waren (Kortekaas, 2000).

De gevonden IJzertijd sporen zijn van vier-, zes-, en achtpalige spiekers en van lange smalle greppels en kringgreppels. Ook werden er ploegkrassen onder een circa 5 tot 10 cm dikke bouwvoor aangetroffen.

Sporen van woonstalhuizen, waterputten en afvalkuilen ontbreken ten ene male. Op grond van deze afwezigheid acht Kortekaas (2000; 2002) het mogelijk dat de aangetroffen sporen duiden op een seizoensgebonden agrarisch gebruik van het gebied.

Door het gebied heen zijn lange greppels en hieraan evenwijdig lopende, ongeveer twee meter brede sloten aangetroffen. Tezamen met de voormalige verkavelingsloten maken deze deel uit van de ontginning van het gebied vanaf de 12e of 13e eeuw, in lange smalle kavels. Tevens is er een veldoven aangetroffen uit de 12e-13e eeuw. De functie van deze oven is onbekend (Kortekaas, 2000).

In het onderstaande zal ik me beperken tot de bespreking van het aardewerk uit de IJzertijd en Romeinse tijd. Het middeleeuwse en postmiddeleeuwse aardewerk, dat samenhangt met de veldoven, de ontginningsgreppels en -sloten en met de boerderij Euvelgunnerweg 28, is buiten beschouwing gelaten.

Methode

Voor het beschrijven zijn de scherven in eerste instantie naar overeenkomsten in baksel gesorteerd. Hierbij is vooral gekeken naar magering en oppervlaktebehandeling. Vervolgens is de hoeveelheid scherven per type baksel gewogen.

Van de randfragmenten en andere typerende fragmenten is een uitgebreidere beschrijving gemaakt. De vorm is hierbij op een algemene en subjectieve manier beschreven. Dat wil zeggen dat een aanduiding zoals bijvoorbeeld 'een hoge hals' gebaseerd is op een persoonlijke indruk en niet op een vooraf vastgestelde verhouding tussen de hoogte van de hals en de totale hoogte van de pot. Daar waar mogelijk is de oorspronkelijke diameter bepaald, om een indruk van de grootte krijgen. Bij de beschrijving van het baksel is alleen gekeken naar met het blote oog waarneembare kenmerken als magering, kleur en hardheid. Bij de aanduiding van de magering zijn onderscheiden: granietgruis, zand, keramiekgruis en organisch materiaal, alsook de aanwezigheid van glimmers en de fijnheid van het granietgruis. De kleur is vrij algemeen beschreven zonder gebruik van gestandaardiseerde kleurkaarten, waarbij in het geval van meerkleurigheid de overheersende kleur is gekozen. De hardheid van het baksel is op vrij subjectieve manier bepaald en geeft vooral het onderlinge verschil in hardheid weer. Van de oppervlaktebehandeling is aangegeven of het oppervlak ruw (onbehandeld), besmeten, gladgemaakt of gepolijst is.

Bij het benoemen van de typen is gebruikt gemaakt van de typo-chronologische indeling die door Taayke (1996) is opgesteld voor de Noordnederlandse, inheemse keramiek uit de IJzertijd en Romeinse tijd.

Resultaten

Het aardewerk is afkomstig uit twee gescheiden perioden: uit de vroege en midden IJzertijd en uit de late IJzertijd en vroeg Romeinse tijd. Aardewerk uit beide perioden is alleen gezamenlijk aangetroffen in één bocht in een natuurlijke geul (en in jongere verstoringen, zoals de middeleeuwse veldoven).

In totaal is 51,8 kg aan IJzertijd aardewerk verzameld. Hieronder bevinden zich 189 randfragmenten. Het merendeel van het aardewerk (87,4 % van het totaalgewicht) heeft een sterk overeenkomstig baksel. Dit is een vrij grof, met veel granietgruis gemagerd baksel. Bij 1,4 kg van het aardewerk is dit gecombineerd met keramiekgruis. Het heeft een ruw oppervlak en is oker tot bruin van kleur. Een klein deel (2,2% van het totaalgewicht) heeft een hard baksel dat is gemagerd met zeer fijn granietgruis of glimmerhoudend zand. Dit heeft een glad of gepolijst oppervlak en is meestal zwart van kleur. Gezien de typerende fragmenten, betreft het bij beide type baksel om aardewerk uit de vroege of midden IJzertijd.

Daarnaast is er 5,4 kg (10,4 % van het totaalgewicht) aardewerk dat, op grond van het baksel, duidelijk in de late IJzertijd of vroeg Romeinse tijd gedateerd moet worden. Het gaat hierbij voornamelijk om aardewerk met een relatief zacht baksel, dat met organisch materiaal en/of keramiekgruis gemagerd is. Er zijn achttien randfragmenten dateerbaar in de late IJzertijd of Romeinse tijd.

Aangetroffen vormen uit de vroege en midden IJzertijd

Van de aangetroffen vroege/midden IJzertijd randfragmenten is het grootste deel van typen, die kenmerkend zijn voor de 6e en 5e eeuw voor Chr. (G1, G2, V1 en S1). Alleen de drie als type G3 aangeduide randfragmenten hebben een vermoedelijke gebruikperiode die daarvan lijkt af te wijken. Het type G3 is te

dateren in de 4e en 3e eeuw voor Chr. Echter hierbij moet opgemerkt worden dat het type G3 mogelijksterwijs ook al vanaf de 2e helft van de 5e eeuw in gebruik was. Bovendien zijn alle drie de G3-fragmenten afkomstig uit een dieper niveau in geulen, waarin verder 6e-5e eeuwse typen zijn aangetroffen.

Daarnaast heeft het type V2 een gebruikperiode van de 5e tot en met de 3e eeuw voor Chr. en wordt normaal gesproken vaak aangetroffen in combinatie met het type G3. Hier is het type V2 echter niet met de fragmenten van het type G3 aangetroffen, maar in combinatie met typen die te dateren zijn in de 6e en/of 5e eeuw voor Chr.

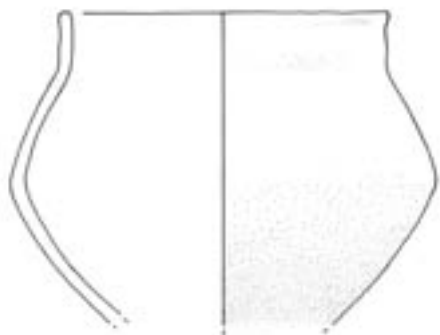
De typen G0 en V1 zijn al vanaf de laatste fase van de late Bronstijd in gebruik. Het type V1 is hier in de meeste gevallen aangetroffen in geulen, in combinatie met S1 en/of G1.

Het merendeel van het aardewerk (69% van het totaalgewicht) is afkomstig uit de vulling van natuurlijke geulen. Omdat hier geen sprake is van een gesloten vondstcomplex kan er alleen een datering worden gegeven van de verschillende aangetroffen aardewerktypen. Het zwaartepunt lijkt hierbij echter wel duidelijk in de 6e en 5e eeuw voor Chr. te liggen. De sterke uniformiteit van het baksel tussen de verschillende vroeg/midden IJzertijd typen doet vermoeden dat dit aardewerk uit één fase afkomstig is.

Potten met gladde rand

Het merendeel van typerende fragmenten van potten met een gladde rand, waaronder vierentwintig randfragmenten, lijkt vergelijkbaar te zijn met Taaykes type G1. Dit type is nagenoeg identiek aan Waterbolks 'Ruinen-Wommels I'. Het betreft middelgrote potten die gekenmerkt worden door een duidelijk afgezette, hoge conische of concave hals, waarbij de overgang van schouder naar hals soms is geaccentueerd met een richel. De rand is hierbij niet of nauwelijks verdikt. De potten hebben een geronde, soms een geknikte buik (afb. 2). Er zijn twee fragmenten met een snoeroortje en één met een nokje op de buikombuiging (afb. 3). Het baksel is redelijk hard en gemagerd met granietgruis. De kleur varieert van oker tot bruin. Er zijn enkele fragmenten die een gepolijst oppervlak hebben en zeer fijn zijn gemagerd.

Eén exemplaar heeft een baksel, dat gemagerd is met granietgruis, in combinatie met keramiekgruis. Op

Afbeelding 2. Vondstnummer 682: G1
Schaal 1:4

Afbeelding 3. Vondstnummer 85
Schaal 1:4

grond hiervan zou dit als een Groninger G1b variant aangeduid kunnen worden (afb. 4).

Enkele wandfragmenten hebben een geometrische incisieversiering. Deze bestaat uit een patroon van elkaar kruisende bundels parallelle lijnen (afb. 5), driehoeken en éénmaal hangende bogen (afb. 6). De decoratie is meestal aangebracht op de schouder. Verder komen als decoratie dellen op de schouder voor (afb. 7).

Een fragment is afkomstig van een pot die een conisch bovendeel heeft zonder duidelijke scheiding tussen schouder en hals. De overgang van de hals naar de korte eenvoudige rand is vloeiend (afb. 8). Deze pot komt overeen met het noord Drentse type G0. Het baksel is redelijk hard en is gemagerd met granietgruis. Het is donker van kleur met een glad oppervlak.

Vier randfragmenten hebben een meer geaccentueerde naar buiten buigende of uitstaande rand. Deze lijken overeen te komen met het Groninger type G2 (afb. 9). Het met granietgruis gemagerde baksel is matig tot redelijk hard. Het heeft een glad oppervlak en is donkerbruin, éénmaal oker van kleur.

Drie randfragmenten zijn vergelijkbaar met het type noord Drente G3. Het zijn potten met een lage of

Afbeelding 4. Vondstnummer 509: Groningen G1b
Schaal 1:4

Afbeelding 5. Vondstnummer. 166
Schaal 1:4

Afbeelding 6. Vondstnummer 390
Schaal 1:4

Afbeelding 7. Vondstnummer 140
Schaal 1:4

Afbeelding 8. Vondstnummer
525: Noord Drente G0
Schaal 1:4

Afbeelding 9. Vondstnummer 128:
Groningen G2
Schaal 1:4

ontbrekende hals met een eenvoudige iets verdikte rand. De overgang naar de schouder is hierbij meestal vloeiend (afb. 10, 11). Het baksel is matig hard, met granietgruis gemagerd en is zowel in lichte als donkere kleuren.

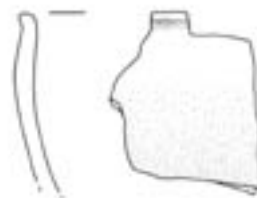
Een klein, laag potje is het enige bijna compleet stuk keramiek (vnr. 371). Het heeft een sterke buikombuiging en een relatief hoge cilindrische hals. Het heeft een smalle bodem (afb. 12). Het baksel is hard en met granietgruis gemagerd. Het is bruin van kleur. Het is op de schouder gedecoreerd met een geometrische versiering.

Potten met versierde rand

Er zijn zesenvijftig versierde randfragmenten. De versiering bestaat hierbij steeds uit vingertopindrukken, die zijn aangebracht in de bovenzijde van de afgeplatte rand.

Afbeelding 10. Vondstnummer 162:
Noord Drente G3
Schaal 1:4

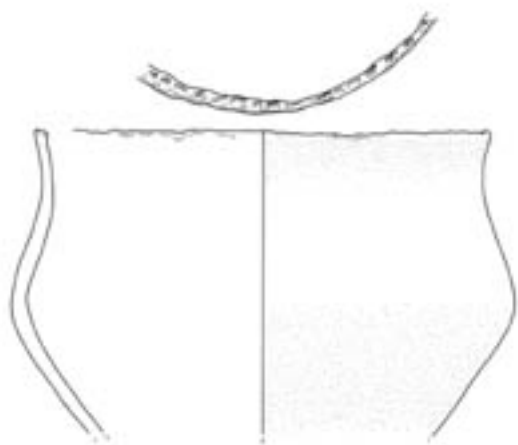

Afbeelding 11. Vondstnummer 166:
Noord Drente G3
Schaal 1:4

Afbeelding 12. Vondstnummer 371:
Late Bronstijd vorm?
Schaal 1:4

Zestien van deze fragmenten zijn van potten met een licht biconische vorm, soms met een duidelijke buikknik, die te vergelijken zijn met het noord Drentse of midden Groninger type V1 (afb. 13). Dit type behoort tot het Harpstedtachtige keramiek. Het baksel is matig tot redelijk hard en gemagerd met granietgruis. De kleur varieert van oker tot donkergrijs. Enkele wandfragmenten met horizontale rijen vingertopindrukken op de buikombuiging behoren waarschijnlijk ook tot het type V1 (afb. 14). Er zijn twee wandfragmenten die volledig zijn gedecoreerd met rijen vingerindrukken (afb. 15). De bij dit type meestal voorkomende slibbesmijting is hier nagenoeg niet aangetroffen.

Afbeelding 13. Vondstnummer 414: V1
Schaal 1:4

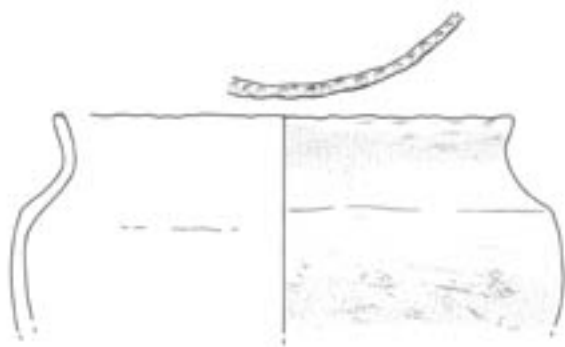
Afbeelding 14. Vondstnummer 85: V1
Schaal 1:4

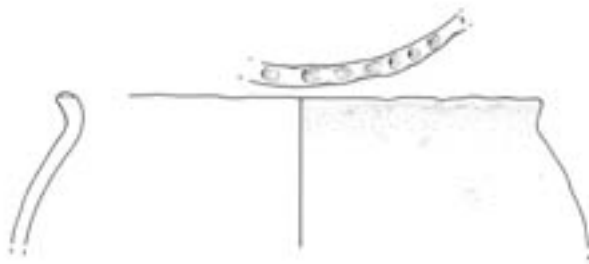
Afbeelding 15. Vondstnummer 187
Schaal 1:4

Dertien van de versierde randfragmenten zijn vergelijkbaar met de noord Drentse en midden Groninger typen V2 (afb. 16, 17). Deze hebben een duidelijker afgezette hals, die vloeiend overgaat in de schouder en met een meer geronde buik. Het baksel hiervan is overeenkomstig met het baksel van de fragmenten van het type V1.

Afgezien van de afgezette hals verschilt het type V2 niet wezenlijk van V1. In de meeste gevallen is het randfragment zo klein, dat ook niet te onderscheiden is, of het om een met type V1 of V2 te vergelijken exemplaar gaat.

Afbeelding 16. Vondstnummer 321: V2
Schaal 1:4

Afbeelding 17. Vondstnummer 672: V2
Schaal 1:4

Schalen

De randfragmenten van schalen lijken nagenoeg allemaal overeen te komen met de typen noord Drente of midden Groningen S1 (afb. 18). Het zijn ondiepe wijde schalen met een niet of nauwelijks verdikte rand, soms met randlip. Twee maal is de rand naar binnen afgeschuind als bij de midden Groninger variant S1b (afb. 19). De wand is meestal vrij recht. Het baksel is matig tot redelijk hard en gemagerd met steengruis. Een maal is er een doorboring onder de rand. Eén schaal is voorzien van diagonale geknepen ribbels (afb. 20).

Spinsteentjes

De twee aangetroffen spinsteentjes zijn schijfvormig met een zwak convexe bovenzijde, één met een holle onderzijde (afb. 21).

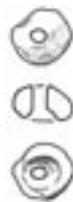
Afbeelding 18. Vondstnummer 568: S1
Schaal 1:4

Afbeelding 19. Vnr. 317: Midden
Groningen S1b
Schaal 1:4

Afbeelding 20. Vondstnummer 330: Late
Bronstijd vorm?
Schaal 1:4

Afbeelding 21. Vondstnummer 412
Schaal 1:4

Aangetroffen vormen uit de Late IJzertijd en Romeinse tijd

Van de 5,4 kg late IJzertijd/Romeinse tijd aardewerk is 3,0 kg afkomstig uit één kuil (vnr. 220), gelegen op de oeverwal ten noorden van de oude Hunze meander. Er zijn in deze kuil twaalf randfragmenten aangetroffen. Het gaat hierbij om een combinatie van typen die kenmerkend zijn voor de 1e eeuw na Chr.

Daarnaast zijn er twee, in de eerste eeuw te dateren, randfragmenten aangetroffen in een slootje nabij deze kuil. Verder zijn er in deze zone een aantal sporen waarin late IJzertijd/ Romeinse tijd wandscherven zijn aangetroffen, waarbij een datering in de eerste eeuw niet onwaarschijnlijk is.

Op de zuidelijke oeverwal is één kringgreppel waarin late IJzertijd aardewerk is aangetroffen, waaronder een randfragmentje van een klein potje dateerbaar van de 2e eeuw voor tot de eerste helft van de 1e eeuw na Chr.

Grote potten met gladde rand

Er zijn vijf randfragmenten aangetroffen, die overeenkomen met een variant van het noord Drentse of midden Groninger type G4. Het betreft keramiek met een concave hals, met een vloeiende overgang van de

schouder naar de hals. De eenvoudige, iets verdikte rand is meestal afgeplat (afb. 22). Twee exemplaren zijn nauwmondig, met een bolle schouder (afb. 23). Het baksel is zacht tot matig hard en gemagerd met organisch materiaal, keramiekgruis of een combinatie van beide. De kleur is oker tot licht grijs. Vijf randfragmenten zijn vergelijkbaar met het noord Drentse of midden Groninger type G5. Dit wordt gekenmerkt door een korte verdikte rand en een ontbrekende hals (afb. 24). Het baksel is matig hard en gemagerd met een combinatie van organisch materiaal en keramiekgruis; één maal redelijk hard en gemagerd met granietgruis. De kleur varieert van grijs tot oker.

Grote potten met versierde rand

De drie randfragmenten van potten met een versierde rand zijn van het noord Drente of midden Groningen type V4. Ze hebben een korte verdikte rand, waarbij er vingertopindrukken in de zijkant zijn aangebracht. Een hals ontbreekt (afb. 25). Bij één fragment is een oor aangetroffen. Het baksel is zacht tot redelijk hard en gemagerd met organisch materiaal en/of keramiekgruis. Het is oker van kleur.

Afbeelding 22. Vondstnummer 220: G4
Schaal 1:4

Afbeelding 23. Vondstnummer 230: G4
Schaal 1:4

Afbeelding 24. Vondstnummer 220: G5
Schaal 1:4

Afbeelding 25. Vondstnummer 220: V4
Schaal 1:4

Kleine potten

Eén kleine pot is van het midden Groningen type K3. Het is een halsloos potje met een korte verdikte rand (afb. 26). Het baksel is redelijk hard en gemagerd met organisch materiaal. Het heeft een bruine kleur. Ook is een klein potje gevonden dat op het noord Drentse type K1 lijkt. Er is een oor aanwezig. De rand ontbreekt echter (afb. 27). Het heeft een matig hard, met organisch materiaal en keramiekgruis gemagerd baksel. Het is grijs van kleur.

Tevens is er van dit type één randfragmentje, met een nauwelijks verdikte rand die vloeiend overgaat in de hals. Dit heeft een matig hard, met keramiekgruis gemagerd baksel. Het is bruin van kleur.

Afbeelding 26. Vondstnummer 220: Midden Groningen K3
Schaal 1:4

Afbeelding 27. Vondstnummer 220: Noord Drente K1
Schaal 1:4

Conclusie

Er is, gezien de omvang van het opgegraven oppervlak, relatief weinig aardewerk aangetroffen. Het grootste deel ervan is bovendien aangetroffen in de vulling van natuurlijke geulen. Het merendeel van het aardewerk heeft een sterk overeenkomstig baksel en is te dateren in de 6e en 5e eeuw voor Chr. In een klein aantal sporen bevond zich een geringe hoeveelheid aardewerk dat in de 1e eeuw na Chr. is te dateren.

Literatuur

- Kortekaas, G.L.G.A. (1999). Archeologie in 1998. *Hervonden Stad 1999*, pp. 6-25.
Kortekaas, G.L.G.A. (2000). Archeologie in 1999. *Hervonden Stad 2000*, pp. 4-24.
Kortekaas, G.L.G.A. (2002). Jaarverslag archeologie in 2001. *Hervonden Stad 2002*, pp. 4-28.
Taayke, E. (1996). *Die Einheimische Keramik der Nördlichen Niederlande 600 v. Chr. bis 300 n. Chr.* Academisch proefschrift, Amsterdam.

Tekeningen:

H.H. Bürmann